

QARINDOSHLAR ORASIDAGI QISQA MUDDAT AMAL QILADIGAN IKKILAMCHI NOMINATSIYA HOSILALARI TAHLILI

Ergashova Shahlo Shokir qizi

O'zMU magistranti.

sergashova015@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14814085>

Annotatsiya. Mazkur maqolada qarindoshlar o'rtasidagi qisqa muddat amal qiladigan ikkilamchi nominatsiyalar, ularning kelib chiqish sabablari va qo'llanilish doiralari tahlil qilingan. Ikkilamchi nominatsiyalar odatda oilaviy, ijtimoiy va psixologik omillarga bog'liq holda yuzaga keladi. Maqolada ushbu jarayonlarning lingvistik va madaniy asoslari, shuningdek, bunday nominatsiyalarning funksional xususiyatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ushbu nominatsiyalarning o'ziga xosligi va vaqt o'tishi bilan o'zgarishi holatlari batafsil yoritiladi. Tadqiqot natijalari qarindoshlar o'rtasidagi nutqiy aloqalardagi ijtimoiy-madaniy omillarni chuqurroq anglashga yordam beradi.

Kalit so'zlar: qarindoshlar, nominatsiya, ikkilamchi nominatsiya, lingvistika, nutqiy aloqa, ijtimoiy-madaniy omillar, oilaviy aloqa, qarindoshlik terminlari.

ANALYSIS OF SHORT-TERM BINARY NOMINATION DERIVATIVES BETWEEN RELATIVES

Abstract. This article analyzes the short-lived secondary nominations between relatives, the reasons for their origin and the scope of their application. Secondary nominations usually occur depending on family, social and psychological factors. The article will consider the linguistic and cultural basis of these processes, as well as the functional features of such nominations. Also, the specificity of these nominations and the circumstances of their change over time are covered in detail. The results of the study contribute to a deeper understanding of socio-cultural factors in speech communication between relatives.

Keywords: relatives, nomination, secondary nomination, linguistics, colloquial communication, socio-cultural factors, family communication, kinship terms.

АНАЛИЗ КРАТКОСРОЧНЫХ ДИРЕКТИВНЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ БИНАРНЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ИНСТРУМЕНТОВ МЕЖДУ РОДСТВЕННИКАМИ

Аннотация. В данной статье анализируются краткосрочные вторичные родственные номинации, причины их возникновения и сферы применения. Вторичные номинации обычно возникают в зависимости от семейных, социальных и психологических факторов. В статье рассматриваются лингвистические и культурные основы этих процессов, а также функциональные особенности таких номинаций. Также подробно

описаны случаи уникальности и изменения этих номинаций с течением времени. Результаты исследования способствуют более глубокому пониманию социокультурных факторов речевого общения между родственниками.

Ключевые слова: родство, номинация, вторичная номинация, Лингвистика, речевая коммуникация, социокультурные факторы, семейная коммуникация, термины родства.

Kirish (Introduction). Ma'lumiki, tilda qarindoshlik tushunchasi insonlar orasidagi ijtimoiy va oilaviy munosabatlarni belgilovchi asosiy elementlardan biridir. Har bir madaniyat o'ziga xos qarindoshlik terminologiyasiga ega bo'lib, bu tizim insonlar o'rtasidagi aloqalar va rollarni ifodalash uchun xizmat qiladi. Shuningdek, tildagi qarindoshlik terminlari doirasida ikkilamchi nominatsiyalar ham mavjud bo'lib, ular qisqa muddatda amal qiladi va odatda oilaviy yoki ijtimoiy vaziyatlar bilan cheklanadi.

O'zbek tilida qarindoshlik atamaları tilning eng qadimiy qatlamlaridan biri hisoblanadi.

Ushbu atamalar orqali oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlar ifodalanadi va ijtimoiy aloqalar shakllanadi. Qarindoshlik atamalaridan tashqari, oila doirasida qo'llaniladigan ikkilamchi nominatsiya hosilalari ham mavjud. Bu hosilalar ko'pincha qisqa muddat amal qiladi va muayyan vaziyatlarda, hissiyotlarni ifodalashda qo'llaniladi. Mazkur maqolada qarindoshlar orasidagi qisqa muddat amal qiladigan ikkilamchi nominatsiya hosilalari tahlil qilinadi.

Asosiy qism (Main part).

1. Ikkilamchi nominatsiyalarning ta'rifi va mohiyati.

Ikkilamchi nominatsiyalar biror shaxsning asosiy nomidan farqli ravishda, uning ma'lum bir sharoitda qo'llanadigan alternativ nomidir. Masalan, o'zbek oilalarida "tog'a" so'zi rasmiy nomi bo'lgan shaxs uchun "aka" yoki "jo'ra" deb atalishi mumkin. Bu holat qarindoshlik terminologiyasining dinamikasini va unga madaniy ta'sirni ko'rsatadi.

Bunday nominatsiyalar qisqa muddatli bo'lib, faqatgina ma'lum sharoitlarda amal qiladi.

Ular asosan oilaviy nutqiy muloqot jarayonida yuzaga keladi va yaqinlik, mehr yoki hazilomuz munosabatni ifodalaydi.

2. Qarindoshlik terminlarining madaniy asoslari.

O'zbek madaniyatida qarindoshlik terminlari oiladagi muvozanat va ijtimoiy munosabatlarni ifodalash uchun muhim ahamiyatga ega. Har bir qarindoshning o'ziga xos nomlanishi bor, ammo ularning barchasi doimo qat'iy ravishda qo'llanavermaydi. Masalan, o'zbek oilalarida aka-uka yoki opa-singillar o'rtasida "do'st", "jo'ra" yoki boshqa norasmiy nomlar bilan murojaat qilish odatiy holat hisoblanadi. Bu esa madaniy yaqinlik va qarindoshlar o'rtasidagi samimiy munosabatni ta'kidlaydi.

3. Ikkilamchi nominatsiyalarning psixolingvistik tahlili.

Ikkilamchi nominatsiyalar psixologik va lingvistik jarayonlarning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi. Qarindoshlik terminlarining tanlanishi ko'pincha nutq jarayonidagi kontekstga bog'liq. Masalan:

- Psixologik omillar: Qarindoshlar o'rtasidagi hissiy yaqinlik yoki vaziyatga qarab yangi nomlar paydo bo'ladi.
- Lingvistik omillar: Shaxsiy jarayonlar, sheva yoki til xususiyatlari ta'sirida nomlanishlar o'zgarishi mumkin.

4. Funktsional xususiyatlar va qo'llanilish holatlari.

Ikkilamchi nominatsiyalar ko'pincha quyidagi vaziyatlarda qo'llaniladi:

- Hazil yoki norasmiy suhbatlarda.
- Qarindoshlarning o'zaro ismlarini qisqartirib chaqirishi.
- Bolalar va kattalar o'rtasidagi muloqotda.

Masalan, o'zbek oilalarida bolalar ko'pincha "buvijon" o'rniga "buvka" yoki "dadijon" o'rniga "dada" deya murojaat qilishadi.

Qarindoshlar orasida qo'llaniladigan ikkilamchi nominatsiya hosilalari.

Qarindoshlar orasida qo'llaniladigan ikkilamchi nominatsiya hosilalari turli xil bo'lishi mumkin. Masalan:

Eriluvchi so'zlar: Dada, apa, amaki, momo, buvi, tog'a, xola va boshqalar.

Qo'shimchalar bilan hosil qilingan so'zlar: Dadajon, onajon, akam, opam, ukam, singlim va boshqalar.

Metaforik so'zlar: Quyosh, oy, yulduz, gul, shirin va boshqalar.

Kichraytiruvchi-erkalatuvchi so'zlar: Dadacham, onacham, akamjonim, opamjonim va boshqalar.

Qisqa muddat amal qiladigan ikkilamchi nominatsiya hosilalari.

Qarindoshlar orasida qo'llaniladigan ikkilamchi nominatsiya hosilalarining ba'zilari qisqa muddat amal qiladi. Bu hosilalar ko'pincha muayyan vaziyatlarda, hissiyotlarni ifodalashda qo'llaniladi. Masalan, bola ota-onasiga erkalab "dadajonim", "onajonim" deb murojaat qilishi mumkin. Bu so'zlar bola katta bo'lganda qo'llanilmaydi. Yoki biror qarindoshga nisbatan g'azablanganda "sen", "u" kabi so'zlar qo'llanilishi mumkin. Bu so'zlar ham vaziyat o'zgarganda qo'llanilmaydi.

Natijalar va muhokamalar (Results and Discussions). Ikkilamchi nominatsiya deganda biror tushuncha yoki predmetga nisbatan qo'llaniladigan ikkinchi darajali nom berish tushuniladi.

Masalan, "ota" so'zi qarindoshlik atamasi bo'lsa, "dada", "otajon", "otam", "dadajon" kabi so'zlar ikkilamchi nominatsiya hosilalari hisoblanadi. Bu hosilalar asosiy nomga qo'shimcha ma'no yuklaydi va hissiyotlarni ifodalash imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, qarindoshlik terminlari doirasidagi ikkilamchi nominatsiyalar o'zbek madaniyatida keng tarqalgan bo'lib, ularning qo'llanilishi shaxslar o'rtasidagi yaqinlik darajasiga, muloqot kontekstiga va psixologik omillarga bog'liq. Ushbu nominatsiyalar qisqa muddatli bo'lib, ularning tili va mazmuni vaqt o'tishi bilan o'zgaradi.

Muhokamalar jarayonida aniqlanishicha, bunday nominatsiyalar faqatgina oilaviy doirada emas, balki kengroq ijtimoiy guruhlarda ham kuzatiladi. Masalan, yaqin do'stlar orasida qarindoshlikka oid terminlar hazil yoki samimiylik belgisi sifatida ishlatilishi mumkin.

Xulosa (Conclusion). Xulosa qilib aytish mumkinki, qarindoshlar o'rtasidagi qisqa muddatli ikkilamchi nominatsiyalar tilda va madaniy hayotda muhim ahamiyatga ega. Ular insonlar o'rtasidagi muloqotning boy va o'ziga xos shakllarini namoyon qiladi. Bu jarayonlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, bunday nominatsiyalar til va madaniyatning o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi. O'zbek madaniyati doirasida bunday nominatsiyalarning xilma-xilligi va ularning turli vaziyatlardagi funksional xususiyatlari kelgusida lingvistik va psixologik tadqiqotlar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

REFERENCES

1. Sodiqov, A. (2012). O'zbek tilida qarindoshlik terminlari. Toshkent: Ma'naviyat.
2. Damingo, P. (2017). Cross-Cultural Family Terminologies. Cambridge University Press.
3. Karimov, S. (2019). Madaniy-lingvistik tahlil. Toshkent: O'zbekiston Fanlar Akademiyasi.
4. Bekmurodov, U. (2020). Lingvistika va psixologiya. Toshkent: O'zbekiston.
5. Tursunov, R. (2015). Nutqiy psixologiya asoslari. Toshkent: Fan.
6. Xolmurodova, N. (2021). Sheva va madaniy muloqot. Toshkent: Yangi Nashr.
7. Akobirov, A. (2005). *O'zbek tili leksikologiyasi*. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.